

OSMANLI'NIN ENDÜLÜS'E DOĞRUDAN YARDIM EDEMEMESİNİN NEDENLERİ

Mine Sultan ÜNVER*

ÖZET

Batıdaki İslam medeniyeti Endülüs çöküş döneminde iken, Doğuda bir başka İslam medeniyeti olan Osmanlı yükselmekteydi. Endülüs'ün son devleti Ben-i Ahmer'in emirleri Kuzey Afrika'daki Müslüman güçlerden yardım isterken Osmanlı'ya da elçi göndererek yardım talebinde bulunmuşlardı.

Osmanlı, ilim, kültür ve sanata verdiği önem ile çok dilli, dinli ve milliyetli bir medeniyet olarak pek benzeri olan Endülüs'e yardım etmek istemiş fakat doğrudan müdahalede bulunamayarak dolaylı yardımla yetinmiştir. Öyle ki Osmanlı, en güçlü olduğu zamanlarda dahi Akdeniz'de sürekli değişen güç dengeleri, doğuda İran gailisi, Kuzey Afrika'daki emirlerin isyan fırsatı kollamaları ve Endülüs'ün kendi siyasi karmaşası gibi, çalışmamızda ayrıntılı sunduğumuz nedenlerle İspanya'ya uzanan bir fetih teşebbüsüne kalkışmamıştır. Ayrıca, başarılı bir müdahaleyle Endülüs'e yardım edilse dahi, burada emniyetin sürekliliğinin sağlanması zorluğu ve dönüldüğünde Osmanlı Devleti'ni selamette bulamama gibi tehlikeler fetih ve siyasette mahir Türk Sultanlarını tereddütte bırakmıştır. Osmanlı ancak, Müdeccen ve Sefaradları gemilerle Kuzey Afrika'ya ve kendi topraklarına taşımak suretiyle yardım edebilmiştir. Öte yandan, İspanya ve Avrupa devletleriyle siyasi girişimlerde bulunarak ve ayrıca kimi fetih ve savaşlarla Endülüs'ün yıkımının ardından İspanya'da baskı altında kalanların durumunu rahatlatmıştır.

Endülüs'ün eski mamur günlerine kavuşması halinde, Doğu ve Batı İslam medeniyetleri olarak Avrupa'yı iki taraftan kuşatabilecek olmanın idrakindeki Osmanlı Hakanlarının, istedikleri halde Endülüs'e doğrudan yardım edememelerinin nedenlerini, Endülüs'ün yıkım tarihi olan 1492 öncesi ve sonrası olarak sınıflandırmak doğru olacaktır.

ANAHTAR KELİMELELER: Endülüs, Osmanlı, İspanya, Akdeniz, Müdeccen, Sefarad,

* Tarihi Roman Yazarı (Nar-ı Aşk, Sultanın Rüyası, Hilalin İki Ucu) minesunver@gmail.com

THE REASONS OF WHY OTTOMAN EMPIRE COULDN'T HELP ANDALUSIA DIRECTLY

ABSTRACT

When the Andalusia -Islamic civilization in the West- was on the edge of collapse, the Ottoman Empire -another Islamic culture- was going to booming. The Emirs of Ben-i Ahmer, the last state of the Andalusia, was waiting help from the Muslim Community in North Africa, at the same time they asked for the help by sending an envoy to the Ottomans.

As a multilingual-multinational civilization, Ottoman Empire wanted to help the Andalusia which looked like to him but settled for indirect assistance instead of direct interference. The Ottoman Empire didn't attempt to conquer the area reaching to the Andalusia because of that ever-changing power balance in the Mediterranean, existing trouble with Iran, North African's Emirs who were seeking for rebellion and political turmoil in Andalusia. The fact that even if Andalusia provided help, it was hard to maintain the safety in Andalusia and after getting back to the Empire, there was a risk of take hold the Empire in integrity, which made the Sultans hesitant in conquest and politics. Ottoman only helped the Andalusia by shipping the Müdeccen ve Sefarad to the North Africa and its own land. On the other hand, they eased the ones' position who had been under pressure after Andalusia's collapse by indulging in political relation with Spain and European countries.

The reasons of why Ottoman Emperors didn't help the Andalusia even they were so eager and comprehended that if Andalusia which was as prosperous as in the past they would beset the Europa on both sides, should be classified into two categories as after and before 1492, the date of Andalusia collapse.

KEY WORDS: Andalusia, Ottoman Empire, Spain, Mediterranean, Müdeccen, Sefarad,

GİRİŞ

Her insanın hayat macerası gibi her devlet ve medeniyetin de tabii bir ömrü vardır. Nitekim Endülüs, bilim ve sanatıyla, görgüsü ve anlayışıyla yeryüzünün en büyük medeniyetlerinden biri iken aynı kaderi paylaşmıştır. Belki de Osmanlı'dan çok daha yüce bir medeniyetin nasıl bir azim ve iradeyle inşa edildiğini ve ne gibi zaaf, tuzaklar sebebiyle çöktüğünü bilmek, bizler için ayrıca faydalı olacaktır. Endülüs bu manada, Müslümanların geleneksel, siyasi, dinî ve ekonomik zaafını ortaya koyan ibretlik bir çalışma sahasıdır. Ayrıca, Avrupa medeniyetine kaynaklık eden zenginliğin Endülüs İslam medeniyeti olduğuna dikkatleri çekmek gerekmektedir. Nitekim Avrupa Rönesansı'nın en önemli nedenlerinden biri olarak İstanbul'un fethi gösterilirken, artık Rönesans'ın ve hatta reformunun asıl nedeninin, Batı aydınlanmasının gerçek kaynağının Endülüs'ten Avrupa'ya aktarılan ilim ve anlayış olduğu bilinmektedir.

Medeniyet, biriken ve miras bırakılan bir irfandır. Müslüman, Yahudi ve diğerlerinin, İslam anlayışı gereği, hoşgörü ikliminde sosyo-kültürel uzlaşma atmosferinde el ele vererek yükseldiği Endülüs de bu manada Yunan bilgisine kendi görgüsünü katarak geliştirmiş ve Avrupa'ya devretmiştir. Yakılmaktan kurtulan kimi Endülüs kütüphanelerinin Tuleytula (Toledo)¹ gibi tercüme okuluna dönüştürülen şehirlerde Latinceye çevrilerek Avrupa'ya taşınması Avrupa'nın aydınlanmasına kıvılcım olmuştur. Cervantes'in itiraf ettiği gibi "İspanya'ya doğru düşünmeyi öğretenler Endülüslülerdi."

Batı'da, Endülüs İslam medeniyeti varlığını sürdürürken, Doğu'da yeni bir İslam medeniyeti doğmaktaydı. Endülüs çöküş sürecini girdiğinde ise Doğu'daki İslam medeniyeti Osmanlı, yükselme dönemindeydi. Dolayısıyla, kimi zaman Kuzey Afrika ülkelerinden yardım isteyen Endülüs, Osmanlı ile de irtibata geçmiş ve destek istemişti. 1492'de Gırnata'nın düşüşüyle sonlanan Endülüs'ün Müslüman ve Yahudi halkı, Hıristiyanların din değiştirme yahut göç etme gibi şiddetli asimilasyon (dini, siyasi, sosyal ve kültürel) politikalarına maruz bırakılan Endülüs Müslümanları tabiatıyla dönemin en güçlü İslam devleti olan Osmanlı Devleti'nden yardım istemeye yönelmiştir.²

Siyasette mahir oldukları kadar, insani hassasiyetlere de değer veren Osmanlılar, Endülüslülerin, sıkıntılarına kayıtsız kalmamışlardır. 1492 öncesinde ne doğrudan ne de dolaysız yardım edemeseler de, 1492

¹ Toledo çeviri okulu ve Avrupa Üniversiteleri'ne etkisi için bakınız, İzzet Tanju, *Endülüs'te Raks*, Ötüken Yayınları, 2006, s.132.

² Diego Hurtado de Mendoza, *Guerra de Granada* Haz. Benito Monfort, Valencia: Libreria de Mallen y Berard, 1830, s. 78.

sonrasındaki sürgün yıllarında ve göçün ardından yerleştikleri yerlerde onların sorunlarıyla devlet hassasiyeti ve ciddiyetiyle ilgilenmişler ve yapılabilecekleri büyük oranda yapmışlardır. Fakat Endülüs'ün son kalesi Ben-i Ahmer 1492'de teslim olmadan önce yardım istediği halde Osmanlı neden Endülüs'ün yardımına koşmamıştır? Avrupalıları, doğu ve batıdan kısaca almak adına, Endülüs'ün varlığı siyasi menfaatine uygun olacağı halde niçin müdahalede bulunmamıştır?

Tespitleri sıralamadan önce Endülüs'e genel bir bakış, medeniyetinin önemini anlamada yardımcı olacaktır.

ENDÜLÜS'E GENEL BAKIŞ

Mekke'de doğan İslam dininin bütün insanlığı kuşatan ideali, Peygamber Hz. Muhammed'in ölümünden yetmiş yıl sonra doğuda Maveraünnehir ve Çin sınırlarına, batıda Konstantinopol'e kadar Anadolu'ya ve Kuzey Afrika boyunca İspanya'ya kadar ulaşarak kısa sürede o zamanki bilinen dünyanın mühim bir kısmına yayılmıştı.

Endülüs'ün ilk mücahitleri, 711 yılında azad edilmiş bir Berberi kumandan olan Tarık bin Ziyad liderliğinde İber yarımadasına geçmiş ve 7 bin askeriyile, 90 binlik Vizigot ordusunu yenmesini bilmişti. Emevi Hanedanı Valisi Musa bin Nusayr'ın da desteğiyle iki koldan ilerleyen fetih ordusu, 715 yılında neredeyse bugünkü İspanya'nın tümünü ele geçirerek Fransa sınırlarına dayanmıştı. İşte yeryüzünün en büyük medeniyetlerinden biri olan Endülüs'ün inşası bu şekilde başladı.

Müslümanlar, fethettikleri tüm topraklarda olduğu gibi evvela idareyi düzeltip, harabe şehirleri imar ettiler; ölü araziye münbit hale getirdiler. Yerli halkın mallarını, mabetlerini ve kanunlarını kendi tasarruflarına bırakarak müsamaha ile muamele ettiklerinden, öncesinde despotça yönetilen yerli halk, kendilerine gösterilen saygıdan dolayı Müslümanları kolaylıkla kabul etti. Kısa sürede yerli halk arasından Müslüman olanlar, fetih yapanları katladı. Batılı bir düşünür olan Chatfield şöyle der, "Araplar, Türkler ve başka Müslümanlar, Hıristiyanlara karşı Batılı milletlerin yani Hıristiyanların uyguladıkları muamelenin aynısını yapmış olsalardı bugün Doğu'da tek bir Hıristiyan kalmazdı."

Müslümanlar Endülüs'e büyük bir medeniyet çağrısı ile gelmişti. Maddi refahın teminini müteakip, ilmi ve edebi çalışmalarla; Yunanca, Latince eserlerin tercümesi yapıldı. Endülüslüler, bu ilimleri unutulmaktan kurtardıkları gibi doğu ilmiyle batı ilmini harmanlayıp, sahalarını genişleterek ciddi ilerlemeler kaydettiler. Ardından Avrupa uyanışına kaynaklık edecek olan üniversitelerin inşasına yöneldiler ki bu üniversiteler

asırlarca Asya, Avrupa ve Afrika'dan gelen öğrenciler için aydınlanma ocağı oldu.³ Tıp tarihinde ilk narkoz ve ilk katarakt ameliyatı ile böbrek taşı ameliyatları gerçekleştirilirken, mimari, astronomi, matematik, botanik, eczacılık, sosyoloji, edebiyat ve felsefe alanlarında dünyaca ünlü ilim adamları ve filozoflar yetişti.⁴ İbn Tufeyl (Abentofol, 1106-1186), İbn Bâcce (Avenpace, Avempence, 1160?-1138) ve İbn Rüşd (Averroes, 1126-1198) bu mütefekkirlerin en büyükleri ve en meşhurlarındandır. Endülüs, hür düşüncenin, ilmin ve hikmetin merkezi, eşsiz kütüphaneleriyle fikir dünyasının kandili hükmündeydi.

Bu medeniyete hayran kalan kimi Avrupalı krallar, memur ve müşavirlerini Müslümanlar arasından seçiyordu ki Sicilya krallarından II. Roger ve II. Frederick Endülüslülere benzer şekilde giyiniyor ve onların hayat tarzını taklit ediyorlardı.⁵ Ta ki Endülüs fatihlerinin torunları kabile, kavmiyet asabiyeti ve iktidar hırsıyla yeniden birbirlerine düşüp yeryüzünün incisinin bölünmesine sebep olana kadar.

Endülüs'teki 13 emirlik, menfaatleri için birbirlerine karşı Hıristiyanlarla ittifak etti. Papa, Selehaddin Eyyubi üzerine gönderdiği Avrupa krallıklarından müteşekkil ordusuna İspanyol ve Portekiz krallıklarından asker istemedi. Zira bunlar Endülüs Müslümanlarına karşı çarpışmaktan ve onları imhadan sorumluydu.⁶ Yine de Endülüs, yaklaşık 800 yıl ömrünü sürdürmeyi başardı.

1492 yılında Endülüs'ün son kalesi hükmündeki Ben-i Ahmer Devleti Kraliçe İzabel ve Kral Ferdinand ittifakıyla ele geçirildikten sonra, sürgünlere, din değişikliğine dair zorlamalara karşı yarım adada kalan Müslüman ve Yahudiler mücadelelerini sürdürdüler. Bu süreçte yeryüzünün en yüce medeniyetlerinden biri bilinçsizce yakılıp yok edilirken zenginliğin farkına varanlar da oldu. Mahzun gözyaşlarıyla veda eden Endülüs'ün ilim ve kültür hazinesi bu kişilerin sayesinde sanatıyla, görgüsü ve anlayışıyla günümüzün Avrupa medeniyetine beşiklik etti. Nobel ödüllü Fransız Fizikçi Pierre Curie şöyle der, "Endülüs'ten bize otuz kitap kaldı, atomu parçalayabildik. Eğer yakılan bir milyon kitabın yarısı kalmış olsaydı, çoktan uzayda galaksiler arasında geziyor olurduk."

³ Washington Irving, *Alhamra: Endülüs'ün Yaşayan Efsanesi*, Çev: Veysel Uysal. İz Yayıncılık, İstanbul, 1992,

⁴ Endülüs alimleri ve medeniyete katkıları hakkında bakınız, Ziya Paşa, *Endülüs Tarihi*, Selis Kitaplar, İstanbul- 2007, s. 436-540.

⁵ II. Roger ve II. Frederick hakkında daha geniş bilgi için bakınız, İzzet Tanju, *Endülüste Raks*, Ötügen Yayınları, İstanbul- 2006, s.137.

⁶ Mehmet Sılay, *Endülüs Çağırıyor*, Düşün Yayıncılık, 2011, s.102.

ENDÜLÜS'ÜN OSMANLI İLE İLK İRTİBATI

Osmanlı ile Endülüs arasındaki ilişkiler güncel tarih araştırmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Bu araştırmalarda Endülüs'ün Osmanlıyı ne zaman fark ettiğini bilemesek de Endülüs'ün önemli alimlerinden Ebu Hayyan'ın, henüz Osmanlı Orhan Gazi tarafından idare ediliyorken, bir Türk hayranı olduğunu biliyoruz.⁷ Ebu Hayyan, Arapça konuşulan ülkesinde Anadolu'dan tedarik ettiği kitaplardan Türkçe öğrenmiş ve öğretmek için de üç kitap kaleme almıştır.⁸

Öte yandan Endülüslülerin Osmanlıyı kurtuluş bilmelerine en büyük sebep İstanbul'un fethi olsa gerektir. Çünkü İstanbul'un fethinin Endülüslüler arasında büyük bir sevinç ve hatta kurtuluş heyecanı meydana getirdiğini bilmekteyiz. Fakat yine İstanbul'un alınmasıyla birlikte İspanya Türklere karşı mücadelenin bayraktarlığına, Hıristiyan âlemine ve Papalığa hizmet iddiasına da soyunmuştur⁹ ki bunun ceremesini daha ziyade İslam medeniyeti olduğu için Endülüs çekecektir.

Osmanlı'nın Endülüs'ü tanımasında en önemli etken ise mütefekkir Muhyiddin İbnü'l-Arabî'dir. Onun Selçuklular döneminde Anadolu'ya gelerek müritler yetiştirmesi, bıraktığı eserler Osmanlı irfanının teşekkülünde o denli önemlidir ki Osmanlı'da İbnü'l-Arabî'ye, dolayısıyla Endülüs'e karşı alaka doğmuştur. Öte yandan, Osmanlı münevverleri Endülüslü büyük filozof İbn Rüşd'ün düşüncesiyle ve Endülüs'te yeşeren din felsefesiyle de meşgul olmaktadır. Bu manada Endülüs'ün İslam medeniyetindeki yerini iyi bilen ve dünya siyaseti gütmek iddiasındaki Osmanlı Devleti'nin Endülüslü Müslümanlar ile ilgilenmemesi düşünülemez.

Son yıllara kadar siyasi anlamda Endülüs ve Osmanlı arasındaki ilk irtibatın,¹⁰ Endülüs'ün Sultan II. Beyazıt'a elçiler göndererek yardım istemesiyle gerçekleştiği bilinmekteydi. Ancak Lütfi Şeyban, şöyle bir tespitte bulunmaktadır. *“Osmanlı'nın arşivleri henüz tamamıyla araştırmacılara açılabilmiş olmadığından, zamanla konuya ait yeni belgelerin bulunması ve dolayısıyla bilinenlere yenilerinin eklenmesi doğaldır. Aynı şekilde, İspanya arşivleri de tamamen çalışılmış değildir. Bu yüzden olsa gerek, Müdeccenlerin Osmanlılar ile ilk ilişkilerinin tarihini Fatih Sultan Mehmed'e (1451-1481) kadar götürenler olduğu gibi, II.*

⁷ Ziya Paşa, *Endülüs Tarihi*, Selis Kitaplar, 2007, s.477.

⁸ Bu kitaplar: *“Kitabu'l İdrak el Lisanü'l Eftal, Kitabu'l Eftal fi Lisanül, Zevkü'l Mülk fi Nahit-ül.”*

⁹ Muzaffer Arıkan-Paulino Toledo, *XIV.-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, Ankara- 1995, s. 141.

¹⁰ İlişkilerin başlangıcını 1439 tarihi olarak belirten de vardır. Bakınız, J.E.Lopez de Coca Castaner, *Mamelucos, Otomanos y Caida del Reino de Granada, En La Espana Medieval*, sy. 28 (2005) s. 230.

Beyazıt döneminde (1481-1512) başladığını belirtenler de vardır.”¹¹ Nitekim ilk kez Fatih Sultan Mehmet zamanında ilişki kurulduğunu belirtenlerden biri Aziz Samih İter’dir.¹² Mehmet Sılay ise bu tarihi 1477 olarak bildirmektedir.¹³

OSMANLI’NIN ENDÜLÜS’E DOĞRUDAN YARDIM EDEMEMESİNİN NEDENLERİ

Osmanlı’nın niçin Endülüs’e yardım edemediğini izah ederken ilişkileri, 1492 yıkılış tarihini dikkate alarak, Endülüs sonlanmadan önceki münasebetler ve Endülüs sona erdiğinde yarım adada kalan Müslümanlar (Müdeccenler) ve Yahudilerle (Sefaradlar) ilişkiler şeklinde iki başlık altında incelemek doğru olur.¹⁴

1492 Endülüs’ün Yıkılış Öncesinde İlişkiler

Aziz Sami İter’in bildirdiği gibi Endülüs’ün Osmanlı’yla ilk münasebetinin Fatih Sultan Mehmet zamanında olduğundan hareket edersek, Fatih’in Otranto’yu fethettikten sonra, ömrünün sonunda hedefi İtalya yahut Viyana olduğuna dair ihtimallerin kuvvetli bulunduğu Avrupa tarafına doğru sefere çıkması manidardır. Fatih, Endülüslü kardeşlerine yardım etmeye niyet etmiş olabilir ki, onun Avrupa’nın doğusunda Hıristiyanları meşgul ederek güçlerini düşürmesi, Endülüs üzerindeki Katolik baskısını asgarileştirecektir. Boşnaklara yardıma koşan Fatih’in, Müslümanların son kalesi Gırnata’nın mütemediyen Katolikler tarafından kuşatıldığını, şehir surlarının ve halkının hedef gözetilmeden topa tutulduğunu, civardaki savunmasız köylerin yağmalandığını, çocuk ihtiyar demeden canlara kıyıldığını ve mezalime artık karşı koyamadıklarını ifade ettiklerinde Endülüslülere karşı kayıtsız kalması abesle iştigaldir. Peki, Doğu’nun yükselen Türk-İslam Devleti olan Osmanlı’dan yardım talep eden Endülüs’e Fatih’in, donanmasını göndermek suretiyle ya da başka türlü direk olarak yardım etmemesinin yahut edememesinin nedenleri nedir? Hâlbuki Fatih, kral ve kraliçenin evliliği neticesinde birleşen Kastilya ve Aragon

¹¹ Lütfi Şeyban, *Mudejares&Sefarades: Endülüslü Müslüman ve Yahudilerin Osmanlı’ya Göçleri*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2009.

¹² Aziz Samih İter, *Şimali Afrika’da Türkler*, İstanbul- 1936, s.52.

¹³ Mehmet Sılay, *Endülüs Çağırıyor*, Düşün Yayıncılık, 2011, s. 73.

¹⁴ Ancak, Ben-i Ahmer’in son emiri Abdullah es-Sağır’in Sultan Beyazıt’a gönderdiği Endülüs elçileri 1486-1487 tarihlerinde Osmanlıdan yardım istemiş olsalar da, Sultan Beyazıt’tan ikinci kez 1502 tarihinde yardım istenildiği için, Beyazıt’ın niçin müdahalede bulunmadığını ikinci başlık altında topluca ifade edilecektir.

Krallıklarının, Vatikan'ın da desteğini alarak ittifakla Endülüs Müslümanlarının üzerine yürüyeceklerini biliyor olmalıdır.

1) En büyük nedeni Anadolu'yu merkez edinerek sınırlarını genişletmekte olan Osmanlı'nın henüz Akdeniz'de kuvvetli bir hâkimiyet kuramamış olmasıdır. Denizde Venediklilere galip gelirse de Osmanlı donanması İspanyaya kadar gidebilecek ve dönemin en kuvvetli donanmasıyla baş edebilecek güçte değildi. Bu durumu Sezai Karakoç şöyle ifade eder: *“Endülüs bizden imdat istediği zaman henüz Akdeniz hakimiyetini dahi kurmuş değildik. Eğer Timur'un Anadolu'yu istilasını olmasaydı İstanbul'un fethine daha önce müyesser olunacak ve Endülüs'ün imdadına yetişecektik. Endülüs'ün imdadına yetişseydik ne olurdu? Bu tarihin toptan değişmesi olurdu. Çünkü Endülüs Avrupa'nın batısındaydı, Osmanlı ise doğusunda. Avrupa iki taraftan kısıkaç altına alınmış demektir. Bir medeniyet, yani bizim medeniyetimiz İslam medeniyeti Avrupa'ya doğudan ve batıdan kuşatmış durumda olacaktı. Ve bu medeniyet birgün belki orta yerde Viyana'da buluşacaktı. İşte o zaman tarih tümüyle değişecekti...”*¹⁵ Belki Fatih Sultan Mehmet de Hıristiyan Avrupa'yı Endülüs'ün yardımıyla orta yerde kısıkaç almak arzusundaydı.

2) Fatih Sultan Mehmet'in İber yarımadasına giderek Endülüs'e yardımda bulunamamasının bir başka nedeni ise yücelmekte olan doğu İslam devletinin varlığını tehlikeye atmama tedbiri olabilir. Nitekim Fatih ve cediti, tıpkı 710 senesinde Arapların yaptığı gibi, Endülüs medeniyetine benzer şekilde, himayesinde birçok lisandan, dinden ve milletten oluşan tebaasıyla, Osmanlı kimliği altında tek vücut, İslam dininin emrettiği şekilde hoşgörüyü dayalı bir devlet inşa etmişlerdi. Geleceğe dair amacı da yine Endülüs'e benzer şekilde Osmanlı'yı ilim ve sanatta zirveye taşımak, aynı zamanda Hıristiyan dünyasında korku ve hayranlık uyandırmaktı. Konstantiniye'yi alarak aslında Avrupalılara gücünü ispat etmişti de.

Fakat Konstantinopolis'in kaybını hazmedemeyen ve geri almak amacıyla olan Avrupa devletleri hala güçlüydü. Akdeniz'deki güç dengesi henüz Osmanlı lehinde değildi. Adalar Venedik, Floransa, İspanya Krallıkları arasında taksimliydi. Osmanlı donanması, Batı Akdeniz tarafına giderse, Anadolu kıyılarını Venedik işgal edebilirdi. Üstelik Batı akdenizde harbe girildiğinde Venedik ve İspanyol donanmaları birleşirse sonuç Osmanlı için felaket olurdu.

3) Osmanlı'nın doğu sınırları da tekin değildi, Acemler sıklıkla harbe yahut isyana sebep oluyorlardı. Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı toprağına çok uzak olan İspanya Hıristiyan Krallıkları üzerine gittiğinde, Doğu'dan

¹⁵ Sezai Karakoç, *Çıkış Yolu I*, Diriliş Yayınları, İstanbul- 2012, s.65.

geleceğini tahmin ettiği tehlike ihtimali sebebiyle donanmasının başına geçerek müdahale edememişti. Endülüs gailisini hal yoluna sokana kadar İran sefere çıkıp İstanbul'a varabilirdi. Tarihte hırs ederek yahut eksik düşünerek seferlere çıkıp geri döndüğünde tahtını ve devletini bulamayan hakanlar vardı. Şartlar böyle olunca devleti maceraya sokmak insafı değildi.

4) Endülüs'e müdahale etme bahsinde bir diğer tereddüt Ben-i Ahmer Devleti'nin iç karışıklıkları ve siyasi durumuna dairdi. 1492'ye kadar 681 yıllık Endülüs Devleti tarihine bakıldığında, 1031 yılından sonraki dönemde Endülüs'ün, daima Kuzey Afrika'daki İslami güçlerin desteği sayesinde ayakta kalabildiği görülür. Endülüs kendi içinde siyasi birliğini sağlayamamaktadır. Dolayısıyla, eğer Osmanlı Gırnata'ya müdahale etse ve orada İspanyol hâkimiyetine son vererek Endülüslülere siyasi bir alan sağlamış olsa, sükûneti devam ettirmek için bölgeyi eyalet ilan etmesi gerekirdi. Nitekim Murâbitlar ve Muvahhidler de evvelki müdahalelerinin ardından böyle yapmışlardı. Aksi halde kazanılan zaferden kalıcı bir sonuç elde edilemez, emirlikler ve Nasrîler dönemlerinde olduğu gibi Endülüs'ün Hıristiyan İspanyollara karşı kendini koruması mümkün olmazdı.

Lütfi Şeyban'a göre Gırnata'yı Osmanlı eyaleti haline getirmeye Osmanlıların gücü yeterli olmazdı.¹⁶ Nitekim ileriki tarih Fas ve Macaristan girişimleri buna en iyi örnek teşkil etmektedir ki, Endülüs, Macaristan'dan da çok uzaktadır. Kaldı ki, İstanbul'dan uzaklarda olan hemen bütün Kuzey Afrika bölgesinin doğrudan İstanbul tarafından idare edilmesi bile mümkün olmamış, zamanla buralara yerleşen Türk soylu aileler, padişahın fermanını da alarak güçlü eyalet düzenleri kumuşlar ve adeta yarı bağımsız bir devlet gibi hüküm sürmüşlerdir.

5) Burada bir Osmanlı eyaleti kurulsa dahi, yardım isteyen Endülüs emiri ya da onlara tarihte destek veren Mağripliler¹⁷, ileride güçlerini toparlayarak yeniden düzenli bir devlet olmayı başarırlarsa, iktidarlarından endişe ederek Osmanlı'yı yarımada istemeyebilirlerdi. Nitekim 13 emirliğe bölündüklerinde, birbirlerine karşı İspanyollarla ittifak ettikleri olmuştuk. Üstelik kimi zaman Mağripli pek çok emir, kendi saltanatlarını tehdit ettiği düşüncesiyle Türklere karşı İspanyolların korumasına başvurmuştu. Mesela Tlemsan Emîri Ebu Abdullah el-Mütevekkil, Şarlken'in eşi İzabella'ya gönderdiği mektupla, Ebu Abdullah Muhammed İbnü'l-Kâdî adlı bir başka Mağrib'li emîrin Şarlken'e yazdığı mektupta,

¹⁶ Lütfi Şeyban, *Mudejares&Sefarades: Endülüslü Müslüman ve Yahudilerin Osmanlı'ya Göçleri*, İz Yayıncılık, İstanbul- 2009.

¹⁷ Mısır'dan Atlantik Okyanusu'na kadar uzanan Kuzey Afrika bölgesi ve Güney Sahra, İslam kaynaklarında Mağrip olarak adlandırılmaktadır.

imparatora Türklere karşı savaşma çağrısı yer almaktadır. Bunlar gibi daha pek çok örnek mevcuttur.¹⁸

Durum böyle olunca, pek çok millet, dil ve din mensubunun huzur içinde yaşadığı yegâne büyük İslâm ülkesi olan Osmanlı'yı, Devlet-i Âli etmişken Endülüs gibi artık iyice tükenmiş bir topluluk için tehlikeye atmak siyaset gereği uygun değildi.

6) Üstelik müdahale başarılı olsa, Osmanlı, Gırnata'da birlik düzen sağlayarak eyalet edinmeden geri dönse dahi bu nizamın, huzurun uzun süreli olacağı kesin değildi. Çünkü Endülüs'ü yıkıma sürükleyen en büyük neden Hıristiyan orduların saldırılarından daha çok Endülüs emirleri arasındaki iktidar mücadelesiydi ki son emirlik Ben-i Ahmer'de dahi baba-oğul-amca arasında iktidar kavgası hüküm sürmekteydi. Sakalının tek bir kılından gizlediği hesaplarıyla bilinen Fatih Sultan Mehmet'in Endülüs'ün ahvalini tetkik ettirmediği düşünülemez. Endülüs'ü imar eden fatihlerin torunları mazilerine, cetlerine layık olamayarak fütuhat ruhunu kaybetmişlerken Fatih, bunlar arasında Gırnata'ya sahip çıkacak, Endülüs'ün zulüm altında sızlayan ahvaline son verecek bir lider olmadığına kanaat getirmiş olabilir.

Doğrudan müdahalenin hayır mı şer mi olacağı muhasebesinde şartlar aleyhe işaret etmektedir. Fakat doğrudan müdahale edemese de Fatih Otranto'nun fethi ve vefat ettiği hedefi meçhul son seferi ile Avrupa'yı doğuda meşgul ederek Endülüslülere yardım etmeyi amaçlamış olabilir. Zira Avrupalıların Endülüs üzerine ittifakla yürümelerinin bir nedeni de, Konstantinapolis'i fetheden Fatih'e hınç beslemelerinden, zayıf İslam medeniyetini yok etmek suretiyle intikam almaktır.

İslam Medeniyeti'nin yüceldiği Endülüs topraklarına, yeryüzünün cenneti denilirken bu hale gelişini, Osmanlı Sultanlarının hiçbiri hazmetmemiştir. Bunu, günümüze ulaşan mektuplarında görüyoruz.¹⁹ Nitekim 1492 öncesinde ve sonrasında Endülüs Müslümanları ve yarımadanın geri kalanına sahip olan İspanyollar arasında Osmanlı askerleri kıyıda adaya çıkıverecek beklentisi efsanevi ümit ve korku hikayelerine dönüşmüştü.²⁰

¹⁸ Seyyid Muradî, *Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa'nın Hatıraları*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul- 2009.

¹⁹ Mehmet Özdemir, *Endülüs Müslümanlarına Osmanlı Yardımı, İslami Araştırmalar*, c.12. sayı.2 (1999).

²⁰ Andrew C. Hess, "The Moriscos: An Otoman Fifth Column in Sixteenth-Century Spain", *The American Historical Review*, Volume , N. 1 (October 1968).

Müdeccenler ve Sefaradlarla İlişkiler

İber yarımadasında neredeyse sekiz asır hâkimiyet süren Müslümanlar, 1492'den sonra Müdeccen, Morisko olarak adlandırılmışlardır. İspanya toplumu içerisinde ikinci sınıf görülerek horlanmış, hatta din değişikliğine ve göçe zorlanarak baskı ve işkence altında varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır. Öte yandan Endülüs Yahudileri de zor durumdaydı. 1492'de İspanya Krallığı bütün Yahudilerin sürgününe kanunla karar vermişti. Giderken altın, gümüş gibi mal varlıklarını götürmeleri de yasaktı. İstenmemelerinin en önemli sebeplerinden biri dini tahammülsüzlük iken, diğeri zenginliklerini ele geçirmek arzusuuydu. Yahudiler kitleler halinde vaftiz olarak Hristiyanlığa girerken veya öyleymiş gibi görünmeyi kabul ederken²¹ diğeri evlerini ve mallarını bırakarak yollara düşmüşlerdi.²² Kuzey Afrika ve İtalya'ya gidenler olduğu gibi çoğunluğu Osmanlı'dan yardım istedi. Çünkü Avrupa ülkeleri onları kabul etmemişti.

Endülüslüler, en yakındaki Müslüman ülkelerden, Mağrip ve hatta Mısır Fatimileri'den başlayarak uzaktakilere doğru yardım talebinde bulunmuşlardır. Öyle ki Kuzey Afrika dediğimiz Mağrip Endülüs'ün Doğu İslam dünyası ile bağlantı yoludur. Endülüs ile Doğu arasında Müslümanlar, ne amaçla olursa olsun bu yoldan gelip gitmişlerdir. Deniz yolunu kullananlar pek azdır. Dolayısıyla, bu birbirine bitişik gibi görünen iki İslam ülkesi arasında her türlü alış-veriş ve etkileşimin olması tabiidir. Nitekim Endülüs Devletinin siyasi ömründe Mağrip devletlerinin desteği çok müstesna bir yere sahiptir.²³ Yardım isteklerine, denizin karşı yakasındaki Mağrip Müslüman emirlikleri her fırsatta cevap verse de, bu münasebetler İspanya için sürekli siyasi bir tehlike teşkil etmiştir.

İspanya ile orta ve batı Akdeniz'de şiddetli bir hâkimiyet mücadelesi sürdüren Osmanlı da her fırsatta Müdeccen ve Sefaradlara yardımda bulunmaya çalışmıştır. Fakat Fatih Sultan Mehmet zamanında olduğu gibi sonraki hünkâr Beyazıt zamanında da doğrudan müdahalede bulunamamıştır.

Endülüs Müslümanları, Ben-i Ahmer'in son zamanlarında 1486'da ve 1492'de Endülüs devleti olarak yıkılışının ardından 1502 yılında İstanbul'a gelerek Sultan Beyazıt'tan yardım istemişlerdir. İkinci kez huzura çıkan Müdeccen elçileri, feryadname denilen içli bir mektupla yardım

²¹ Cecil Roth, *Histoire du Peuple Juif*, Paris -1957, s. 272-273.

²² Moshe Sevilla-Sharon, *Türkiye Yahudileri, İletişim Yayınları*, İstanbul -1992, s. 132-134.

²³ Endülüs'ün Mağrip ile ilişkileri konusunda daha fazla bilgi için bkz. Razûk, *El-Endülüsiyyûn bi'l-Mağrib, Muallimetü'l-Mağrib*, III s. 28.

talebinde bulunmuşlardır ki bu metin Endülüs halkının acılarını yansıtmaları bakımından manidardır.²⁴

Padişah II. Beyazıt, Endülüslülerin iki defa tekrarladığı yardım talebinin ilkinde olumlu ve somut bir karşılık verememiştir. İlk çağrının ardından İspanya Kraliyetine hitaben bir mektup yazarak, Endülüslülere yönelik baskı siyasetinden vazgeçilmesini istemiş, 'Eğer Kastale Kralı Gırnata kuşatmasında ısrar eder de Müslümanlara zarar verirse, Rum'da riayet altında bulunan Hıristiyanlara aynıyla muamele edileceğini' beyan etmiştir.²⁵ Fakat bu ricası etkili olmamıştır. Elçilerin ikinci girişiminden sonra ise Osmanlı, siyasi girişim yerine hadise yaratmayacak küçük çaplı bir askerî müdahale kararı almıştır. Kemal Reis, 1505 yılında bir donanmayla Akdeniz'e açılarak Malaga ve şimdiki Balear Adaları kıyılarını vurmuş ve baskı altındaki çok sayıda Müdecceni ve Sefaradı gemilerine alarak Kuzey Afrika ve İstanbul'a taşımıştır.²⁶

Kemal Reis'in İspanya kıyılarına gidip Müdeccen ve Sefaradları alarak Osmanlıya getirmesinin ardından Osmanlıya bağlı korsan denizcilerin mütemadiyen benzer saldırılara devam etmesi, Endülüs'e son veren ve hızla büyüyüp, Avrupa ve Amerika kıtalarına yayılan İspanya'yı, güçlü bir devlet olmasına rağmen rahatsız etmiştir. Dönemin en güçlü Müslüman devleti olan Osmanlının, Müslüman denizcileri teşvik ederek desteklemesi İspanya'yı küçük ölçekli saldırılarla baş edemez duruma düşürerek yıpratmıştır. Nitekim Osmanlı bu küçük çaplı saldırılarla aynı zamanda yayılma siyasetinin tabii yönü olan Batı Akdeniz, Kuzey Afrika ve Mağrip'te topraklar ele geçirerek hâkimiyet tesis etmiştir. Bu girişimler İspanya'da kalan Endülüslü Müslümanların manevi dirençlerini artırırken, isteyenlerin İslam topraklarına göç etmelerini de kolaylaştırmıştı. Endülüs'ün düşüşüyle birlikte gemilerle taşınan mağdurlar Kuzey Afrika, Yunanistan kıyıları ve İstanbul'a getirilerek Bursa gibi Anadolu şehirlerine dağıtılmıştır.

Beyazıt, bu nakillerle yetinmek mecburiyetinde kalmıştır. Nedenleri şöyle sıralayabiliriz:

1) Donanma Fatih zamanında olduğu gibi henüz Batı Akdeniz ve İspanya üzerine açılacak kadar gelişmiş değildi.²⁷ Var olan donanma ise,

²⁴ Feryadnamenin aslı için bakınız, Ebu'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Makkari, *Ezhâr-ur-riyâz fî ahbâr-il-Kâdi İyâz*. Türkçe tercümesi için bakınız, Sezai Karakoç, *İslamın Şiir Anıtlarından*, Diriliş, İstanbul-1985, s. 85.

²⁵ Ziya Paşa, *a.g.e.*, s.398.

²⁶ Ali Rıza Seyfî, *Osmanlı Meşahir Bahriyuni: Kemal Reis ve Baba Oruc*, Sehai Matbaası, İstanbul- 1325, s. 26

²⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı *Osmanlı Tarihi: İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, II, Türk Tarih Kurumu, Ankara-1983, s.20.

Devlet-i Aliye ne Tunus ne de Mısır hükümetleriyle ittifak içinde bulunmadığından, Akdeniz’de dilediği gibi hareket edemiyordu.²⁸

2) Üstelik Sultan Beyazıt, batıda Macaristan’daki karışıklık ve Papa II. Jules’in öncülüğündeki haçlılarla,

3) Doğuda ise Memlükler ile mücadele etmek durumundaydı.

4) Kardeşi Cem Sultan meselesi ise hem içte hem de dışta padişahı sınırlayan hususlardandı.

Bütün bu mecburi sebepler nedeniyle Osmanlılar, Fatih ve Beyazıt zamanında olduğu gibi sonrasında da Müdeccenlere yardım amacıyla İspanya üzerine macera türünden doğrudan bir sefer yerine, bir yandan Kuzey Afrika’ya yerleşmek ve diğer yandan Fransa ile işbirliği yapmak suretiyle İspanya’yı sıkıştırmayı ve sonuçta Müdeccenler üzerindeki baskıların kaldırılmasını sağlamayı hedeflemişlerdir.²⁹ Amaçları, Endülüs Devletini yeniden inşa etmek olamayacağı gibi, Gırnata’da Osmanlı hâkimiyeti kurmak da olmamıştır.

Osmanlı, topraklarına getirip yerleştirdiği Müslümanlar kadar Yahudilere de adil davranmıştır. İmparatorluk genelinde fermanlar ilan ettirerek Yahudilere eziyet etmeyi ve onları kovmayı yasaklamış, onlara yumuşak davranmayı ve iyilik etmeyi emretmiştir. Sultan Beyazıt göçmenlere kötü muamele edenleri idamla cezalandıracağını Rumeli kadılarına yazdırmış olduğu fermanla belirtmiştir: “El-hâletü hâzihî Dârende-i hük-ü hümâyun Baruh veled-i Musa nam Yahudi, horandasıyla Körfez’den gelüp memâlik-i mahrûsemde mütemekkin olmak talep itdüğü ecilden buyurdum ki, mezbur Yahudi, her kangı iskeleden ihtiyar ederse gelüp memâlik-i mahrûsemde mütemekkin ola, bu babda kendüye, oğluna, kızına ve malına ve davarına ve esbâbına ve horandasına kimesne dahl ü taarruz etmeye ve incitmeye ve üşendirmeye, şöyle bileler, alâmet-i şerîfe itimat ideler. Tahrîren fî evâilî Zilhicce sene sitte ve tis’a mi’e”³⁰

Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde de Osmanlı’ya sadık korsanlar tarafından Müdeccen ve Sefaradların nakli ve İspanya’yla mücadeleleri devam etmiştir. Osmanlı’nın himaye ve desteğini arkasına alan Barbaros Hayreddin’in İstanbul’a davet edileceği 1533 yılına kadarki en önemli faaliyetlerinden biri, Endülüslüleri kurtarmak maksadıyla İspanya kıyılarına seferler tertip etmek olmuştur. O, kıyıları vurarak

²⁸ Ziya Paşa, *a.ge.*, s.399.

²⁹ Mehmet Özdemir, *Endülüs Müslümanlarına Osmanlı Yardımı*, İslami Araştırmalar, c.12. sayı.2 (1999).

³⁰ 906/1501 Tarihli II. Bayezit Dönemine Ait Ahkâm Defteri, haz. İlhan Şahin-Feridun Emecen, İstanbul 1994, s. 15.

İspanya'yı taciz etmiş ve imkanı ölçüsünde Müdrecenleri gemileriyle Kuzey Afrika'ya taşımıştı.³¹ Sultan Süleyman tarafından Kaptan-ı Derya olarak atandığında³² ise Kanuni'den aldığı tam destekle Orta ve Batı Akdeniz'deki İspanya İmparatorluğu hedeflerine saldırmıştı.³³

Kanuni Sultan Süleyman da İspanya'da baskı altında yaşamaya devam eden ahaliyi kurtarmak adına doğrudan bir sefer tertip edememiştir. Halbuki Osmanlı Devletinin ordusu ve donanması, askeri anlamda devrinin en güçlü teşkilatıydı. Denizlerde çok hızlı ilerleyebilen yüzlerce savaş gemisinden müteşekkil donanma üstün başarılar elde ediyordu. Karadaki üstünlük ise Osmanlıyı düşmanlarınca korkulur kılıyordu.

1) Fakat denizlerdeki diğer iki güç, İspanya ve Portekiz de sömürgeleri sayesinde zenginleşerek güçlenmişti. Akdeniz'deki güç dengeleri böyle bir seferin gerçekleşme şansını büyük ölçüde azaltmaktaydı.

2) Cezayir dışında Kuzey Afrika henüz Osmanlılara bağlı değildi. Stratejik öneme sahip olan Tunus İspanyol işgali altındaydı. Ancak 1574'de Osmanlı hâkimiyeti kesin olarak Kuzey Afrika bölgesinde tesis edilebildi.

3) Gerek Fas idarecileri ve gerekse bölgedeki bazı Müslüman hanedanlar, Kanuni gibi devletin en güçlü döneminin padişahının pek çok dostane mektup ve girişimlerine rağmen,³⁴ kendi iktidarlarını düşünerek Osmanlıların bölgeye yerleşmelerinden rahatsız oldukları için İspanyollar ile ittifak etmeyi tercih etmekteydiler. Kuzey Afrika'dan güç alınarak yapılacak bir İspanya saldırısı, özellikle Fas Sultanları gibi Osmanlıya karşı çıkma fırsatı arayan yerel güçlerin de ayaklanmasına sebebiyet verebilirdi. Bunlar İspanyollar ile birleşerek savaşılırsa bu durumda Endülüs'e yardım etmekten öte, Kuzey Afrika'daki Osmanlı varlığı bile tehlikeye düşerdi.

4) Doğu ve Orta Akdeniz'deki Cerbe, Malta, Sicilya, Korsika, Mayorka ve Minorka gibi adalar önemli birer deniz üssü olarak doğrudan ya da dolaylı şekilde İspanyolların kontrolünde bulunuyordu. Stratejik noktadaki Kıbrıs bile henüz Osmanlı hâkimiyetinde değildi.

³¹ Kâtip Çelebi, *Takvîmü't-Tevârih*, (İstanbul, 1147) s. 61

Mehmet Özdemir, "Endülüs Müslümanlarına Osmanlı Yardımı", *İslami Araştırmalar*, c.12. sayı.2 (1999) s. 397

³² İdris Bostan, *Küreklî ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, *Bilge Yayın ve Habercilik*, İstanbul-2005, s.66.

³³ Osmanlı ve İspanya'nın döneme dair münasebetlerini içeren İspanyol belgesi için bkz. Muzaffer Arıkan-Paulino Toledo, XIV.-XVI. *Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik*, *Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi*, Ankara-1995, s. 251.

³⁴ Nebî Abdülhay Rıdvan, *Cühûdü'l-Osmâniyyîn li inkâzi'l-Endelîs ve İstirdâdihî*, Mekke-1408, s.362.

5) Sultan Süleyman İran seferine çıkmak zorundaydı ve Balkanlarda da karışıklıklar mevcuttu.

6) Osmanlı donanması sadece Akdeniz’de değil Portekiz saldırılarına karşı Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Hint Denizi’nde de koruma faaliyeti yapmak zorundaydı. Çünkü Hindistan yolu sebebiyle Portekiz’le Osmanlı çekişme halindeydi.

7) Ayrıca, Osmanlı’nın Arap eyaletlerinde yani Doğu Akdeniz’in ticaret alanındaki isyanlar ve karışıklıklar siyasi ve ekonomik güçlükleri artırmaktaydı.³⁵

Orta ve Batı Akdeniz’de İspanyol varlığı ile donanmasının bu denli ağırlığı varken, Portekiz’den kaynaklanan tehlike bertaraf edilmemişken, Kıbrıs’ta ve diğer Ege-Adriyatik adalarında muhtelif bir haçlı ittifakına katılabilecek durumdaki Venedik hakimiyeti sürerken, İran galesiyle uğraşılırken, Osmanlı’nın donanmasını İspanya üzerine sevk etmesi sonucu vahim neticelere sebep olabilirdi.³⁶

Kanuni aslında Batı yönünde, Avrupa içlerine doğru ilerleyerek, askerî ve siyasi ilişkilere önem vermek suretiyle, Endülüs Müslümanlarının üzerindeki baskıyı kısmen hafifletmiş, bu sayede bir şekilde Endülüs halkına yardımda bulunmuştur. Osmanlı’nın denizlerdeki her başarısıyla umutlanan İspanya’daki Müdeccenleri ise kurtuluşlarının ancak Osmanlı sayesinde mümkün olacağına inanmış, Osmanlı denizcileriyle sürekli irtibat halinde olmuşlardır. Bu münasebetler nedeniyle Osmanlı’nın Kuzey Afrika’daki faaliyetleri, genelde Avrupa Hıristiyanlığı’nın manevi birliği, özelde ise İspanyol topraklarının güvenliği için bir tehdit olarak görülmesine sebebiyet verecektir.³⁷

II. Selim zamanında da İspanya Müdeccenleri ile irtibat devam etmiş, hatta büyük Gırnata isyanına destek maksatlı asker, silah ve mühimmat yardımı yapılmıştır. 1567 tarihli bu büyük isyan aslında Osmanlı’nın Akdeniz’de hâkimiyet kurmasına bir araç da olmuştur. Kendilerine yardım edileceği inancıyla Osmanlı donanmasında rehberlik eden Müdeccenler sayesinde, İspanya kıyılarına başarılı baskınlar yapılmıştır. Bölgeyi iyi bilen Müdeccenler, silah, barut imalatı ve gemi inşasında da uzmanlıklarını Osmanlı leventleri ile paylaşarak katkıda bulunmuşlardır. Bu dönemde Osmanlı ve Müdeccenlerin sıkı işbirliği

³⁵ Fernand Braudel, *Akdeniz /Tarih, Mekan, İnsanlar ve Mira*, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.

³⁶ Lütfi Şeyban, *Mudejares & Sefarades Endülüslü Müslüman ve Yahudilerin Osmanlı’ya Göçleri*, İz Yayıncılık, İstanbul- 2007.

³⁷ Abdulcelil Temimi, *El-Halfiyetu’d-diniyye Li’s-surai’l-İsbaniyyi’l-Osmani ale’l-Eyalati’l-Mağribiyye Fi’l-karni’s-sadisi Aşer* (çev. Mehmet Ozdemir), İslami Araştırmalar, XII/2 (1999) s. 181.

İspanya Kralı II. Philip'i rahatsız etmişti. Böyle devam edecek olursa da İspanya yeniden Endülüs olabilirdi.³⁸

II. Philip'in, Moriskolar'ı (Müdeccenler) iyice sindirmeyi hedefleyen 1567 yılındaki kraliyet fermanını yayımladığında baş gösteren Gırnata isyanında Müdeccenlerin asıl hedefi yeniden Endülüs İslam Devleti'ni kurmak olmuştur. İki yıl boyunca İspanya'yı, kaynaklarını esnasında Osmanlı Devleti'nden yardım talebinde buldukları, Sultan II. Selim'in cevabi hükümlerinden anlaşılmaktadır. II. Selim bu mektubunda³⁹ Endülüs Müslümanlarına; ayaklanmayı yakından takip ettiğini, gerekli yardımların zamanında yapılması için elinden geleni yaptığını, fakat donanmayı hemen göndermenin mümkün olmadığını, çünkü o sırada Osmanlı donanmasının Kıbrıs meselesiyle meşgul olduğunu bildirmişti.

Sultan Selim'in Kıbrıs seferi yerine Endülüs'e sefer düzenlemesi gerektiği Osmanlı sarayında tartışılmıştır. Fakat Kıbrıs, Türk gölü addedilen Akdeniz'de, Osmanlı topraklarının yanı başındayken, korsanlara ev sahipliği yaptığı için⁴⁰, Mısır'la irtibat ve Hacı taşıyan gemiler bahsinde saldırılara kaynaklık ederek tehlike oluştururken donanmanın Endülüs'e sefer düzenlemesi mantıklı görülmemiştir. Ancak II. Selim'in emriyle Kılıç Ali Paşa, Cezayir'den 4.000 tüfek ve mühimmat ile isyancılara askeri eğitim verecek olan bir askeri kuvveti Endülüs'e gönderdi. İsyana destek veren Türklerin sayılarıyla alakalı olarak araştırmacılar 100'den 4.000'e kadar farklı sayılar vermektedirler.⁴¹ Sultan Selim'in, isyancılar üzerindeki baskıyı azaltmaya yönelik siyasi girişimleri de olmuştur fakat iki yıl süren isyan başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kıbrıs'ın fethinden sonra Endülüs'e yönelik düşünülebilecek bir fetih girişimi ise, Haçlıların Kıbrıs'ı geri alma teşebbüsü sonucu Osmanlı donanmanın İnebahtı'da yakılmasından sonra mümkün olmamıştır.

Osmanlı Devleti'nin öncelikle, Kuzey Afrika ve Akdeniz'e yerleşip, daha sonra Müdeccen meselesini kesin çözüme kavuşturma niyetinde olduğunu söylemek mümkündür. Osmanlı bir taraftan Kuzey Afrika'da kökleşmeye çalışırken diğer taraftan da Katolik inancına karşı isyan eden Protestan hareketini destekleyerek İspanyol Devleti'nin Medeccenler

³⁸ Feridun Bilgin, *Gırnata İsyanı Çerçevesinde Osmanlı-Endülüs İlişkileri*, *Usul Dergisi*, S. 11.

³⁹ BOA. MD. No: 9. Hukum: 231.

⁴⁰ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev: Nilufer Epceli, Yeditepe Yayınları, İstanbul- 2005) III, 130.

⁴¹ Mehmet Özdemir, *Osmanlı Endülüs Müslümanlarına Yardım Etmedi mi? İslami Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 3-4, s. 292

üstündeki baskısını azaltma yoluna gitmiştir. Bu amaçla, Avrupa'da papaya karşı ne kadar reformist hareket varsa hepsini desteklemiştir.⁴²

Endülüslü Müdeccen ve Sefaradlara dolaylı yardım Sultan I.Ahmet döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde İspanya'dan sürülenler Avrupa içlerine doğru kabilelerle ilerlerken Padişah, Endülüs göçmenlerinin kendi topraklarına ulaşmak istediklerini bildiğinden kayıtsız kalmamıştır. Osmanlıya ulaşmalarını kolaylaştırmak için sürgün Müdeccen ve Sefaradların geçtiği toprakların devletleriyle siyasi girişimlerde bulunmuş, Fansa, İngiltere ve Venedik liderlerine mektuplar yollamıştır. Fransa Kralı'nın vasisi olan Maria de Medisis'ye gönderilen padişah namesi, kraliçeden Endülüslülerin Osmanlı topraklarına ulaşmalarının kolaylaştırılmasını ve bu amaçla gemi sayısının artırılmasını istiyordu ki bu girişim olumlu sonuç vermiştir.⁴³

Endülüslülere, doğrudan müdahaleyle yardım edemese de, onları İspanya'dan alıp emniyette yaşayacakları topraklara taşıyan, sıkıntılarını kayıtsız kalmayıp ciddiyetle ilgilenen Osmanlı, duraklama ve gerileme dönemine girdiğinde kendi iç ve dış sorunlarıyla meşgul olmak durumunda kalmıştır. Siyaseti kendi varlığını koruma ve sürdürme üzerine odaklanmıştır. Osmanlı'nın geç döneminde Endülüs'e ancak ediplerin şiir ve metinlerinde rastlamaktayız. İspanya'nın vaziyeti de Osmanlı'nın durumundan farklı değildir. O da üstünlüğünü İngiltere ve Hollanda'ya devretmiştir. Bu dönemde İspanya topraklarında sayıları pek az kalan Endülüs nesli ise İspanya'nın koşullarına uyarak varlığını sürdürmek durumunda kalmıştır. Ancak çok azı, gizli de olsa aidiyetlerini muhafaza etme gayretini sürdürmüştür.

SONUÇ

Batıdaki İslam medeniyeti Endülüs, çöküş döneminde iken, Doğuda bir başka İslam medeniyeti olan Osmanlı yücelmekteydi. Dolayısıyla, Endülüs'ün son devleti Ben-i Ahmer, Kuzey Afrika'daki Müslüman güçlerden yardım isterken Osmanlı'ya da elçi göndererek yardım talebinde bulunmuştu.

Osmanlı, ilim, kültür ve sanata verdiği önem ile çok dilli, dinli ve milliyetli bir medeniyet olarak pek benzeri olan Endülüs'e yardım etmek istemiş fakat doğrudan müdahalede bulunamayarak dolaylı yardımla yetinmiştir. Endülüs'ün eski mamur günlerine kavuşması halinde, Doğu ve

⁴² Muhittin Kapanşahin, *Kanuni'nin Batı Politikası, Gökkubbe Yayınları*, İstanbul- 2008, s.24

⁴³ Abdülcélil et-Temîmî, *Risâle mine's-Sultâni'l-Osmâni Ahmed el-Evvel ilâ Doc el-Bundukiyye havle'l-Moriskiyyin, Mecelletü't-Târihi'l-Mağribi*, Tunus, S. 7-8, s. 7-13.

Batı İslam medeniyetleri olarak Avrupa'yı iki taraftan kuşatabilecek olmanın idrakindeki Osmanlı hakanlarının, Endülüs'e doğrudan yardım edememelerinin nedenlerini, Endülüs'ün yıkım tarihi olan 1492 öncesi ve sonrası olarak sınıflandırmak doğru olacaktır.

Osmanlı, ilk yardım talep edildiğinde Akdeniz'in batısındaki İspanya'ya sefer düzenleyecek güçte bir donanmaya sahip değildi. Üstelik Kuzey Afrika, Güney Avrupa ile Akdeniz'deki adalar hâkimiyetinde olmadığı için İspanya'ya sefer düzenlemek doğru da olmazdı. Osmanlı donanmasının en güçlü olduğu dönemde ise, İspanya ve Portekiz de sömürgecilikle güçlendiği için Akdeniz'deki iktidar dengesi hassas ve değişkendi. Mütemediyen Haçlı ittifakıyla harp etmek durumunda kalan Osmanlı, Akdeniz'deki Hıristiyan güçlerin birleşmesinin üstesinden gelemeyebilirdi. Osmanlı'nın denizlerdeki emniyeti için mühim olan Kıbrıs dahi 1571 tarihinde alınmıştı ki, adayı geri almak için Haçlı donanmasıyla yapılan İnebahtı'daki yenilgi, bu manada en kayda değer örnektir.

Osmanlı Avrupa içlerine doğru seferler düzenleyerek ve bir taraftan da Kuzey Afrika'da toprak edinerek Endülüs'e doğru yaklaşmaktaydı. Fakat zaman içinde Kuzey Afrika fethedilmekle birlikte, buradaki emirler isyan fırsatı kollamaktaydılar. Hatta İspanya'ya Türklere karşı işbirliği teklifleri sunuyorlardı. Endülüs'ün kendi siyasi karmaşası da Osmanlı Sultanlarını tereddüt içinde bırakan bir durumdu. Osmanlı Gırnata'ya müdahale etse ve orada İspanyol hâkimiyetine son vererek Endülüslülere siyasi bir alan sağlamış olsa, sükûneti devam ettirmek için bölgeyi eyalet ilan etmesi gerekirdi. Eyalet ilan edilse dahi Osmanlı topraklarından pek uzakta olan Endülüs nasıl yönetilecek ve korunacaktı? Endülüs emirleri Osmanlıya sadık kalabilecek miydi? Nitekim ileriki tarihte Fas'ı ve Macaristan'ı eyalet olarak yönetme girişimleri bu duruma en iyi örnek teşkil etmektedir ki, Endülüs, Macaristan'dan da uzaktaydı. Ayrıca, başarılı bir müdahaleyle Endülüs'e yardım edilse dahi, burada emniyetin sürekliliğinin sağlanması zorluğunun yanı sıra, dönüldüğünde Osmanlı Devleti'ni selamette bulamama gibi tehlikeler fetih ve siyasette mahir Türk Sultanlarını tereddütte bırakmıştır. Nitekim tarihte benzer örnekler çoktur. Öte yandan Osmanlı'nın doğu sınırları da emniyette değildi. Memluk tehlikesi bertaraf edilse de, her daim İran galesi ile meşgul olunuyordu.

Osmanlı, mecburi nedenlerden ötürü, macera olabilecek nitelikte bir doğrudan müdahalede bulunamamış, İspanya'ya uzanan bir fetih teşebbüsüne kalkışmamıştır. Yardım talebinin akabinde Sultan Beyazıt, Endülüs Müslümanlarına yapılan zulme karşılık, kendi tebaasındaki Rumlara aynıyla muamele edileceği şeklinde tehditte bulursa da kardeşi Cem Sultan'ın Vatikan'ın elinde olmasından dolayı daha fazlasını yapamamıştır. Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman ve sonraki hükümdarlar da

Devlet-i Ali'nin selameti için İspanya'ya yönelik doğrudan müdahalede bulunamamış fakat Ben-i Ahmer'in 1492'de yıkılmasıyla birlikte sürgüne zorlanan yahut asimilasyon politikalarına maruz kalan Müdeccen ve Sefaradları gemileriyle Kuzey Afrika'ya ve kendi topraklarına taşımak suretiyle yardım edebilmiştir. Öte yandan, İspanya ve Avrupa devletlerine yönelik kimi fetih ve savaşlarla, ayrıca bu ülkelerle siyasi girişimlerde bulunarak, Endülüs'ün yıkımının ardından İspanya'da kalanların üzerindeki baskıyı azaltmaya gayret etmiştir.

KAYNAKÇA

Arıkan, Muzaffer - Toledo, Paulino, XIV.-XVI. *Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, Ankara- 1995.

Aziz Samih, *Şimali Afrika'da Türkler*, İstanbul-1936.

Bilgin, Feridun, *Gırnata İsyanı Çerçevesinde Osmanlı-Endülüs İlişkileri*, Usul Dergisi, S. 11.

Bostan, İdris, *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, Bilge Yayın ve Habercilik, İstanbul-2005

Braudel, Fernand, *Akdeniz / Tarih, Mekan, İnsanlar ve Miras, Metis Yayınları*, İstanbul-2013.

Castaner, J.E.Lopez de Coca, *Mamelucos, Otomanos y Caida del Reino de Granada, En La Espana Medieval*, S. 28 (2005)

Hess, Andrew C. *The Moriscos: An Otoman Fifth Column in Sixteenth-Century Spain, The American Historical Review, Volume , N. 1. October 1968.*

Irwing, Washington, *Alhamra: Endülüs'ün Yaşayan Efsanesi*, Çev: Veysel Uysal. İz Yayıncılık, İstanbul-1992.

İlter, Aziz Samih, *Şimali Afrika'da Türkler*, İstanbul-1936.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev: Nilufer Epceli, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005, III, 130.

Kapanşahin, Muhittin, *Kanuni'nin Batı Politikası*, Gökkuşbuca Yayınları, İstanbul, 2008.

Karakoç, Sezai, *Çıkış Yolu I*, Diriliş Yayınları, İstanbul-2012.

Karakoç, Sezai, *İslamın Şiir Anıtlarından*, Diriliş, İstanbul-1985.

Kâtip Çelebi, *Takvîmü'tTevârih*, İstanbul-1147.

Makkari, Ebu'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *Ezhâr-ur-riyâz fî ahbâr-il-Kâdi Iyâz*.

Mendoza, Diego Hurtado, *Guerra de Granada*, haz. Benito Monfort, Valencia: Libreria de Mallen y Berard, 1830

Muradî, Seyyid, *Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa'nın Hatıraları*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul-2009.

Özdemir, Mehmet, *Osmanlı Endülüs Müslümanlarına Yardım Etmedi mi? İslâmî Araştırmalar Dergisi*, C. 12, S.3-4.

Razûk, Muhammed, *El-Endelüsiyyûn bi'l-Mağrib*, Muallimetü'l-Mağrib, III, 828-829.

Rıdvan, Nebîl Abdülhay, *Cühûdü'l-Osmâniyyîn li inkâzi'l-Endelüs ve İstirdâdihî*, Mekke-1408.

Seyfî, Ali Rıza, *Osmanlı Meşahir Bahriyuni: Kemal Reis ve Baba Oruc*, Sehai Matbaası, İstanbul-1325.

Sevilla-Sharon, Moshe, *Türkiye Yahudileri*, İletişim Yayınları, İstanbul- 1992.

Sılay, Mehmet, *Endülüs Çağırıyor*, Düşün Yayıncılık, İstanbul-2011.

Şahin, İlhan-Emecen, Feridun 906/1501 Tarihli II. Bayezit Dönemine Ait Ahkâm Defteri, İstanbul- 1994.

Şeyban, Lütfî, *Mudejares&Sefarades: Endülüslü Müslüman ve Yahudilerin Osmanlı'ya Göçleri*, İz Yayıncılık, İstanbul- 2009.

Tanju, İzzet, *Endülüs'te Raks*, Ötüken Yayınları, İstanbul- 2006.

Temimi, Abdulcelil, *El-Halfiyyetu'd-diniyye Li's-sırai'l-İsbaniyyi'l-Osmâni Ale'l-Eyalati'l-Mağribiyye Fi'l-karni's-sadisi Aşer* çev: Mehmet Ozdemir, İslami Araştırmalar, XII/2 (1999).

Temîmî, Abdülcelil, “*Risâle mine's-Sultâni'l-Osmâni Ahmed el-Evvel ilâ Doc el-Bundukiyye havle'l-Moriskiyyîn*”, Mecelletü't-Târîhi'l-Mağribî, Tunus

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi: İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, II, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1983.

Ziya Paşa, *Endülüs Tarihi, Selis Kitaplar*, İstanbul-2007.